

KONYA OTURAKLARI ÜZERİNE*

MEHMET TAHİR SAKMAN**

GİRİŞ

Konya Türkülerinin kaynak kişilerinden, mahalli divan sazı sanatçısı, merhum babam *Mazhar Sakman*'ın anlattıkları yanında, arkadaşlarıyla, dostlarıyla sohbet ederlerken sık sık gündeme gelen Konya oturaklarıyla ilgili bilgilerin, babamın vefatından sonra kaybolma korkusu yanında, bugüne kadar oturaklarla ilgili sağlıklı bilgi alınabilecek, bağımsız bir eserin olmaması sonucu, tabu gibi bir köşede duran oturakların iç yüzünü anlatmak istedim.

Gerçekten Konya oturaklarıyla ilgili bağımsız bir eser yoktur. Ancak gazete ve dergi koleksiyonlarında bulunan bölük pörçük bilgiler Konya oturaklarını bir bütün olarak incelemekten uzaktır. Bunların çoğu sağlıklı ön yargılı yaklaşımlarla ve sansasyon amacı taşıdığından, oturaklar hakkında doğru bilgiye ulaşmak mümkün değildir.

Merhum *Sakman* hayatta iken, sık sık oturaklara tanık olmamın yanı sıra, oturaklara birinci dereceden tanıklık etmiş insanların, merhum *Sakman*'la olan sohbetlerini dinlemem neticesi oluşan birikimimi değerlendirip, Türk folkloruna sunmayı amaç edindim.

Daha önce yayımlanan "*Konyalı Mazhar Sakman'dan Türküler*" adlı, Konya oturaklarında *Mazhar Sakman* tarafından seslendirilen türkü metinlerinin yer aldığı kitapta, kullanma imkânı bulamadığım bazı bilgileri de bu makalede kullandım.

Bir bakıma denilebilir ki, bu makale *Konyalı Mazhar Sakman'dan Türküler* kitabının tamamlayıcısıdır. Bunların birlikte değerlendirilmesi, Konya şehir muhiti musiki hayatına ait önemli ip uçları verecektir.

Yaşadıkları toprakların, Selçuklu Devletine başşehir olmasının onurunu yaşamış olan Konyalılar, önce Karamanoğulları'na sonra da Osmanlı Devleti'nin

* Bu makale "Dünden Bugüne adlı Konya Oturakları" adını verdiğim basıma hazır kitabın geniş bir özetidir.

** Türbe Cad. No: 109 Konya

hakimiyetine girince, maddî ve manevî iklimlere ve çok farklı kültürlere, hatta yeryüzünde ilk yerleşim biriminin bu topraklarda bulunması gibi birçok meziyetlerle birlikte medeniyetlerin temelini başşehir olan bu şehrin insanları, Selçuklu Devletini kaybetmenin psikozu içinde içe kapanıp yüzyıllar boyunca kendi kabuğunda yaşamıştır.

Derviş mizaçlı olan bu şehrin insanları mütevazî, sessiz, gösterişten uzak bir yaşantıyla şekillenen hayatlarını belki de en önemli eğlencelerinden biri olan oturaklarla renklendirmişlerdir. Konya oturaklarının dışa kapalı olan yapısı, bu insanların ruhî hâlleriyle direk alâkalıdır.

KONYA OTURAĞI NEDİR?

Oturak kelime olarak, oturmaktan gelmektedir. "Oturma, durma, dinlenme. Oturulacak yer, oturulan yer. Konaklama, istirahat."¹ Anlaşıldığı gibi oturma, dayanma, istirahat etme gibi anlamlarda kullanılan oturak; Konya'da *şehir muhiti musiki meclislerine* verilen bir isimdir. Konya'da oturak denildiği zaman, hemen akla ilk gelen; *şehir muhiti musiki meclisleridir*. Denilebilir ki; oturak kelimesi Konya'da, halk müziğiyle eş anlamlıdır:

"...Zira , oturak âlemindeki adap ve erkân, en ileri bir zihniyeti temsil eder. Yirminci yüzyıl insanların cemiyet hayatı bu tezahürlere en çok yer veren bir cemiyettir. Oturak âlemine esas olan ruh raks, müzik ve arkadaşlık esaslarına dayanır. Bu vasıflar bugünkü medenî insanların aradığı şeyler değil midir? İşte, Türkler de asırlarca evvel batı dünyası ve bugünkü cemiyet gibi, bedîî rakslar seyretmek, müzik ve şarkılar dinlemek arzusu ile bu toplantılarda eğlenmişler, içmişler, şarkı söyleyip söyleterek, oynayıp oynatarak ruhî ihtiyaçlarını tatmine çalışmışlardır..."²

Konya oturakları üzerinde bilgi eksikliğinden ve objektif olamamanın neticesi yanlış anlaşılmaktadır:

"Konya oturak âlemi denilince, bilinmeyen sebepten yabancılarda bir ürperti uyanıyor. Bazı kimseler de nedense nefret duyar. Bunun nedenlerini araştırdığımız vakit emin olunuz hiç de böyle değildir. Bilâkis zamanımızdaki birçok (söylemek gerekirse) ahab partilerinden ve bugünün eğlencelerinden kat kat üstün; ahlâk kuralları üzerindedir..."³

¹ Temel Türkçe Sözlük, Tercüman Yayınları, İstanbul 1986

² İhsan Hınçer, "Memleket Davaları:3 Oturak Âlemi Nedir?", *Folklor Postası*, S.8, Mayıs 1945 s.10

³ Selçuk Es, "Konya Türküleri ve Oturak Âlemleri", *Yeni Konya Gazetesi*, 19 Kasım 1979-13 Aralık 1979

Toplu iletişim araçlarının yaygın olmaması, sosyal yaşantının kısıtlı olması gibi etkenler, Konya oturaklarının önemini artırmıştır. Elbette ki; şehir insanı için çok önemli olan böylesi bir sosyal etkinliğinde kuralları olmalıydı:

"...Konya oturak âlemleri, öyle sanıldığı gibi, her rast gelenin, içine girebileceği bir iş değildi. O âlemlere girebilmek için, yıllarca sözde sadakat, emanete sahip olma, mertlik, gözü peklik, hele hele beline sağlam olma gibi dürüst karakterden, mümeyyiz vasıflardan, tecrübeden geçmiş olmak lâzımdı..."⁴

Ancak, bazı insanların yaptığı yoğun cinsellik içeren toplantıların oturak zannedilmesi, bu nezih saz ve söz meclislerinin zarar görmesine neden olmuştur. Zihinlerde, yanlış bir biçimde oluşan kötü imaj nedeniyle, Konya'da oturak kelimesi âdeta zihinlerden silinmek istenmiş, sanki bu şehirde böyle bir olgu yokmuş gibi davranılmaya kalkılmıştır. Konya oturakları üzerindeki bu olumsuz imajı silmek için gerçeği anlatmak yerine unutmaya, unutturmaya çalışmak, kafalardaki soru işaretlerini çoğaltmış ve âdeta bu önemli folklorik yapılanma Konya'dan dışlanmıştır. Bunda elbette ki hukukî yaptırım sürecinin başlamasıyla, Konya oturaklarının yasaklanmasının "*...Konya'da Ferit Paşa[nın Valiliği] zamanında yasaklandı (1315-1316)...*"⁵ önemli etkileri olmuştur.

KONYA OTURAĞININ TARİHÇESİ

Konya oturağının tarihçesine bakmadan önce, Konya'nın, özellikle Selçuklu dönemi musiki hayatına bir göz atmakta fayda vardır. Türklerden önce Konya'daki müzik hayatına ait elimizde bir bilgi yoktur. Ancak, Selçuklu Türklerinin Konya'yı fethetmeleriyle⁶ ve başşehir yapımlarıyla büyük önem kazanan şehrin, büyük canlılık kazandığı kesindir. Oğuz Boylarının akın akın Anadolu'ya akmalarıyla birlikte, elbette ki ozanlar da gelmiş olmalıdır.

"...Anadolu Selçukîlerinde ozanlar zafer gününü takibeden akşamlarda o günü erlik sahnelerini kopuz çalarak terennüm ederlerdi. İbn-i Bibi tercümesinde buna dair tasvirler var: Şehinşah Hazretlerinin fütuhu üzerine elhan-ı canperverle gûyendelik ettiklerini, alplık ve bahadırılık zikrini, ozanlar ve kopuzcular hikâyeye koyulduklarını orada okuyoruz:" "İşte Konya'nın şimdiki halk ve âşık musikisi, esas itibariyle bu ozanlar ve kopuzcular geleneğinin devamından ibarettir..."⁷

⁴ Mahmut Sural, "Halk Oyun ve Eğlenceleri: Konya'da Eski Oturak Âlemleri", TFA Ekim 1963, s.3203

⁵ Mahmut Ragıp Gazimihâl, *Konya'da Musiki*, Ankara 1947, s.66

⁶ İlk fetih Malazgirt'ten önce 1069 yılındadır. Ancak Türkler kalmamışlardır. Malazgirt'ten sonra ise 1071 tarihinde şehri tekrar alarak bir daha gitmemişlerdir. Geniş bilgi için bakınız: Prof. Dr. Tuncer Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Konya 1998, s.12

⁷ Mahmut Ragıp Gazimihâl, *Konya'da Musiki*, Ankara 1947, s.14

Ve bu ozanlar kopuz ile şiir söyleme geleneğini Anadolu'ya taşıırken, Konya oturaklarının da temelini atmışlardır.

Askeri musikinin temeli de Konya'da atılmıştır. İleride *mehterhane* ismini alacak olan *Tabilhane [Askeri Bando]* Selçuklu'lar dönemi Konya'sında kurulmuştur.⁸ Selçuklu Konya'sında müzik o derece hayatın içine girmiştir ki:

*"Orada namaz vakitlerinde günde beş nevbet (nöbet) vuruluyordu"*⁹

Bu kadar müzikle iç içe yaşanan bir şehirde müziğe katkı sağlamak kaçınılmazdı:

*"Nefir ve buk gibi adlarla da anılan ve Türk icadı olduğu muhakkak sayılan madeni borunun Konya'da Selçukîler devrinde icat edildiğini Evliya Çelebi nakletmiştir. Batının trompet denilen boruları tipinde olan böyle bir aletin o sıralarda yapılabilmiş olması çok düşündürücü bir keyfiyettir; çünkü uzun bir boruyu bükerek katlayabilmek sanatını Avrupalılar daha sonraları çalgılarda tecrübe edebildiler..."*¹⁰

Namaz vakitlerinde; günde beş kere davul çalınması çok ilginçtir. Selçuklu Konya'sında musiki hayatı o derece canlıdır ki, yeni yeni müzik aletleri icat edilmektedir. Rebab adlı bir müzik aletine bizzat Hz. Mevlâna tarafından iki kiriş¹¹ ilâve edilmiştir: *"Keramat-ı Mevlâna"* adlı eserde *"Mevlâna'nın bir gün Sultan Rûknüddin'e halk üzerindeki intibalarını göstermek üzere nakkareler, nefir, kûs ve zurna çaldırıldığını ve bu ses üzerine halkın toplandığını..."*¹²

Hz. Mevlâna'nın müziğe ve semaa meyletmesi, bu şehirde müziğin daha fazla önem kazanmasına yol açmıştır. Ancak, Hz. Mevlâna'nın müziğe büyük önem vermesinin nedenlerinin başında, halkın saza ve söze olan düşkünlüğü önemli bir yer tutar. Bunu Hz. Mevlâna şöyle açıklar: *"Bana da şiir söylemek gerek. İnsan filan şehirde hangi kumaş gerek, hangi kumaşı alıyorlar, buna dikkat eder de, onu alır onu satar, isterse matahların en aşağısı olsun... Bizim ilimizde, bizim toplumumuzda şairlikten daha ayıp bir iş yoktu. O ilde kalsaydık, onların yordamına uygun ömür sürer, ders vermek, kitaplar meydana getirmek, öğüt verip vazetmek, zahitlikte bulunmak, ibadetlere koyulmak gibi, onların istediği şeylere sarılırdık..."*¹³

Görüldüğü gibi bu şehirde, köklü bir musiki geleneği vardır. Halk saza ve söze düşkündür. Mevlevî tarikatının ayinlerinde, musikinin ön plânda yer alması bu

⁸ Gazimihâl, age., s.5

⁹ Gazimihâl, age., s.6

¹⁰ Gazimihâl, age., s.7

¹¹ Tel

¹² Gazimihâl, age., s.8

¹³ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlâna Celâleddin, Fihi Mâ-Fih, Mektuplar ve Mecâlis-i Seba'dan Seçmeler*, MEB Devlet Kitapları, İstanbul 1972, 16. Bölüm, s.61-62

şehirdeki musiki potansiyelini ortaya çıkarmıştır. Konya müzik hayatının bu denli canlı olması yüzyıllar boyunca oluşan bir müzik kültürünün doğmasına neden olmuştur. Evliya Çelebi: "...saz, söz, ney, sema ve safaya düşkündürler..."¹⁴ demektedir...

Konya'da oturakların ne zaman başladığı yolunda kesin bilgilere sahip olmamakla birlikte, Türklerin bu şehri fethiyle, buraya Orta Asya'dan gelen ozanlarla birlikte, oluşuma başlamış olmalıdır:

"...Elde özel bir ritim aleti tutarak şölenlerde raksa çıkmak geleneğinin eskiliği de Selçukiler çağına kadar gerilemektedir..."¹⁵

Bazı araştırmacılar bunu Türkmen aşiretlerine mal etmektedirler:

"Türkmen aşiretleri kitabının [?] 295 ci sahifesinin alt kısmında şöyle bir izaha tesadüf edilir:

...eski Türk beyleri güzel sesli Türkmen kızlarını kaçırlar ve bunları oynatmak için alırlarmış. Türk beylerinde kadın oynatmak ziyadesiyle yayılmış, moda şeklini almış durumda idi. Oynayan bu kadınlar ekseriya Türkmen kızları içerisinden seçilir ve her kasabadaki bey evlerinde bir, iki tane bulunmuş. Zamanın hükümetleri bu âdeti men etmiş. Fakat usulün gayri resmî olarak devam ettiği görülmüştür.

Bu kitabın yazarları buldukları kadın oynatma âlemini şöyle anlatırlar:

...kırk yaşında olan evin beyi bu kızları fazlasile [fazlası ile] kıymet veriyor onları gizli bir oda da saklıyormuş. Bu odayı orta zamanda [Orta Çağ] Şövalye şatolarının gizli dolaplarına benzetiyor. İşte buralar da kız oynatmanın âdet olması eskiden kalma bir gelenek olduğunu görüyoruz..."¹⁶

Selçuk Es bir hatırasına dayanarak, oturağın yakın zamanlarda ortaya çıkmış olabileceğini söylemektedir:

"Konya'mızda Arap Vakası diye adlandırılan Mısırlı [Kavalalı] Mehmet Ali Paşanın ordularının 1830 senesinde bir yıl Konya'da kışlaması sonucu Mısır askerleri mahalle arasındaki konaklara dağıtılmış, bu arada bazı mahalle mescitleri ahır olmuş, geceleri gizlice mahallelerde yapılan saz meclislerine Mısır askerleri iştirak ettiği gibi bu gibi sazlı içkili eğlencelere kadın oyuncu da alınmaya başlanılmıştır.

¹⁴ Nail Tan, *Konya Oturak Âleminin Folklorik ve Turistik Değerlendirilmesi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:83, Türk Folkloru Araştırmaları 1987 Aynı Basımı, Ankara 1987, s.83

¹⁵ Mahmut Ragıp Gazimihâl, *Konya'da Musiki*, Ankara 1947, s.17

¹⁶ Selçuk Es, "Konya Türküleri ve Oturak Âlemleri", *Yeni Konya Gazetesi*, 19 Kasım 1979-13 Aralık 1979

İşte bunların sonucu bugünkü Konya oturak âlemlerinin ilk çekirdeklerini teşkil ettiğini görüyoruz. Buna şöyle bir hatıramı da eklemeyi uygun görüyorum:

1956 senesinde doksan iki yaşında ölen Dereli Sinoplu'nun Ali Ağa gençlik çağlarında hovardalık sonucu bir kadın meselesinden oturak dönüşü mahallesinde yaptığı kavgada arkadaşını pala ile öldürünce ceza evine düşmüş, o sıralarda oğlunun ziyaretine gelen annesi ki (1928 senesinde yüz yirmi yaşında ölmüştü) ağlayarak şöyle söylediğini anlatırdı:

*(Ah gözleri kör olsun o Arap askerlerinin, onlar köyümüze gelmeden evvel erkeklerimiz oturak nedir, kadınlı içkili çalgı âlemi nedir bilmezlerdi, geldiler bir kış kaldılar erkeklerimizi de, evlâtlarımızı da baştan çıkardılar. Evvelce ne iyi saz çalar, destan, koşma okurlar, muamma çözer dağılırlar)di diye yakırmış."*¹⁷

Ancak, bu sav geçerli değildir. Çünkü; yazılı kaynaklarda geçen ilk oturak terimi; XVI. yüzyılda yazılan *Gazzi Seyahatnamesi*'nde kullanılmaktadır. "...Konya'da oturak etmek eski âdettir..."¹⁸ şeklinde bir bilgi vardır. Belki de, oturakların dışa kapalı yapısı nedeniyle bu konuda yazılı kaynaklar çok azdır. Kesin olan bir şey varsa, oturakların Konya'da vücut bulup, yüzyıllar boyunca halkın en önemli bir eğlence kaynağı olmasıdır. Bilindiği gibi, zaman ve mekân ne olursa olsun, günlük hayatın streslerinden bunalan insanlar, gerek sıkıntılarını azaltmak ve gerekse hoşça vakit geçirmek amacıyla eğlenceye yönelmiştir. Eğlence çok geniş bir kavramı tanımlarsa da, eğlencenin en önemli unsuru müziktir. En ilkel toplumlardan tutunuz, en uygar toplumlara kadar müzik; halkın hiçbir zaman vazgeçmediği, baş tacı ettiği, neşesini, kahrını anlattığı, toplumun kültür ve sosyal seviyesi, bilgi ve becerisine göre şekillenen enstrümanlarla icra edilen bir sanat faaliyetidir.

DÜNKÜ KONYA OTURAKLARININ YAPISI

Önceki bölümlerde Konya oturaklarının temelini ozanlar/âşıklar tarafından atıldığını yazmış, kopuzla şiir söyleyen ozanların Selçuklu Konya'sındaki yerinden bahsetmiştik.

Konya oturaklarının başlangıçta bir âşık meclisleri olduğu şeklindeki kanaatlerimizi destekler yazılı kaynaklardan edindiğimiz bilgileri daha önceki bölümlerde açıklamıştık. Dünün Konya oturaklarının temelini teşkil eden *Âşık fasılları/Âşık meclisleridir. Mahmut Ragıp Gazimihâl, S. Nüzhet [Ergun], M. Ferit*

¹⁷ Selçuk Es. "Konya Türküleri ve Oturak Âlemleri", *Yeni Konya Gazetesi*, 19 Kasım 1979-13 Aralık 1979

¹⁸ Nail Tan, *Konya Oturak Âleminin Folklorik ve Turistik Değerlendirilmesi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:83, Türk Folkloru Araştırmaları 1987 Ayrı Basımı, s.83

[Uğur] ikilisinin hazırladığı *Konya Vilâyeti Halkıyyât Ve Harsiyyâtı* adlı eserden şu yorumu yaparak alıntı yapıyor:

“Bay S. Nüzhet Ergun, *Konya halkıyatı hakkındaki kitabında âşık meclisleri hakkında-bölge kaydı koymadan- şu derli toplu bilgileri veriyor: Âşık meclislerinin umumî kaideleri vardır. Riyaset, en ihtiyar saz şâirine aittir. Muammayı o asar, gazele o başlar. Bu adam mevkiini kendi arzusu ile başka bir refikine bırakabilir. Evvelâ çaldıkları Çuhacıoğlu Peşrevidir. Bu, an'ane hâline gelmiş, Anadolu'nun hemen her tarafında ahenge o peşrevle başlamak adet olmuştur. Sonra meclisin reisi bir gazel okur. Bu terennümler rast, mahur, uşak, karcıgar ve muhayyer gibi mahdut makamlardan biriyle yapılır. Diğer âşıklar da birer gazel okumaya mecburdur. Fakat, ilk başlayanın seçtiği makam ve manaya ötekilerin bağlı kalması şarttır. Reis olan zat hakikî bir konu seçmişse ötekilerin de hakikî, yani ahret üstüne söylemesi gerekir. Okunulan nazımlar ya usta malıdır yahut bizzat kendilerininindir. Gazel bittikten sonra aynı usul takip edilerek divan, semâî, kalenderî, koşma ve destan gibi kendilerine mahsus şekil ve ezgisi olan parçalar okur ve fasla bu suretle son verilir. Âşık faslında aranılan gaye yalnız zevk ve neşe değildir. Ara yerde bir de boy ölçüşme mevcuttur. Her âşık arkadaşlarına üstün gelmek ve hiç olmazsa onlara yenilmemek kaygısını taşır. Çünkü birbirlerine rakip olmuşlardır. Âşık namını taşıyan bir adamın yanlışını bulup çıkarmak toplantının levazımından sayılır. (1926 sayfa:186)(7). Böyle umumî kaidelerin her hâlde âşıkların çok gezgin oldukları eski zamanlara ait olduğu anlaşılıyor. Konya bölgesinin kendine mahsus fasıl parçaları âşık peşrevleri-bulunmuş olduğu mevcut iz ve kalıntılardan hâlâ bellidir; ezcümle şu iki saz peşrevi var: 1) İçilli Peşrevi 2) Bülbül Peşrevi. Bir de işleme adıyla dinlediğimiz sözsüz parçanın fasıl ortasındaki dinlenmede çalındığını söylediler. Bütün bunlar, Konya âşık fasıllarının-belki de sonradan çıkarılmış-bir takım başlıkları bulunmuş olduğuna delildir...”¹⁹*

Yukarıda ismi geçen peşrevlerle ilgili görüşlerimizi, *Konya Oturaklarında Çalınan Peşrevler* konusunda yazmıştık. Bu peşrevlerin birinin hâlen Konya'da şehir muhiti musiki meclislerinin vazgeçilmezleri arasında olması, Konya oturaklarının kökeninin âşık fasılları olduğunun bir delilidir. Son dönem Konya oturaklarında okunan divanlar ve koşmalar da o günlerden kalan bir hatıradır.²⁰

O dönemlerde Konya oturaklarının esasını teşkil eden âşık fasılları zaman içinde yerini tamamen türkülere bırakmış, ancak içerisinde yukarıda bahsettiğimiz gibi bazı

¹⁹ Mahmut Ragıp Gazimihâl, *Konya'da Musiki*, Ankara 1947, s.63

²⁰ Merhum Mazhar Sakman tarafından Konya Divan Ayağı'ndan okunan, Konya Methiyesi ile Dasitan-ı Konya, *Mahub Efendi*'den; Koşma, Karamanlı *Âşık Kenzi*'den; Efendim, *Âşık Şem*'i'den; Bülbülden bir nida geldi güllere gibi eserler o dönemden kalanlardır.

izler kalmıştır. Bu da geçmiş dönemlerde Konya'da çok yoğun bir şekilde sürdürülen âşıklık geleneğinin zaman içerisinde azalması ve hatta Konya şehir muhiti musiki meclislerinde yok olması neticesi oluşmuş olmalıdır.

Konya oturaklarının geçmişini anlatan eserlerin neredeyse yok denilecek kadar az olması nedeniyle çok fazla bilgi sahibi değiliz. Ancak kaynak kişilerin ifadesi ve ulaşabildiğimiz yazılı kaynaklardan edindiğimiz bilgiler sonucu oluşan kanaatler neticesi bu sonuca varmaktayız.

Konya oturaklarında âşıkların tesiri azaldıkça onun yerine konulan türkülerle birlikte, zaten var olan kaşık oyunları, türkülerin ritmine ve oturakların havasına uyarak oyuncu kadınlar/oturak kadınları tarafından icra edilmeye başlanmıştır.

Aslında bu varsayıma da şüpheyle yaklaşmak lâzımdır. Çünkü Konya oturaklarına benzer çalgılı çengili eğlencelerin çok eskilere dayandığını daha önceki bölümlerde bahsetmiştik. Burada akla bazı sorular gelebilir. Acaba âşık fasılları ile çalgılı çengili eğlenceler farklı ortamlarda, farklı kültür ve sosyal çevrelerde mi yapıyordu? Bu görüşümüzün de azımsanmayacak derecede doğru olma ihtimali yüksektir. Çünkü hakikâten bahseden âşıkların meclislerinde içki ve kadın gibi toplantının havasını değiştirip farklı mecralara çekebilecek unsurların olması, âşık fasıllarının ve dolayısıyla onların izleyicileri tarafından hoş karşılanmayabilir. Çalgı ve çenginin olduğu toplantılar ise bir başka sosyal ve ekonomik çevrenin gözetiminde yapılmış olmalıdır.

Zaman içinde bu iki meclis birbiriyle kaynaşarak, birbirinden etkilenererek ve âşık fasıllarının, belki de Konya'da âşıklık geleneğinin azalmasıyla birleşmiş olması ihtimali yüksektir. Esasen bu iki meclisi birbirinden ayırmak da bir hayli zordur.

DÜNDEN BUGÜNE GEÇİŞTE KONYA OTURAKLARI

Konya'da oturakların düzenlenmesi birkaç gün önceden plânlanacağı gibi hemen o gün de "Düzen tutalım", "Oturak tutalım" veya "Tahta siniye böğrümüzü verelim" diyerek kararlaştırılabilir. Katılması istenen kişilere haber gönderilir. Evin hanımı evde kalmayacaksa "Anangile git " denilerek yollanır. Ev şehirdeyse sedirlere yastıklar minderler döşenir. Yok eğer köydeyse, genişliği nedeniyle *ahır sekisi*²¹ hazırlanır. Yaz günleri açık havada da oturak düzenlenebilmektedir.

Köy kökenli oturaklar genellikle düğün yapıldığı zaman veya köye hatırlı bir misafir geldiği zaman yapılmaktadır:

²¹ Konya köy evlerinde ahırın yanındaki büyük oda.

“Hatırlı misafirler; banka müdürleri veya milletvekilleri gibi, köye siyasi ve ekonomik katkı sağlayabilecek kişiler geldiği zaman, oturak düzenlenmektedir...”²²

“O dönemlerde sonu kanlı biten birçok baskın olayı yaşandığı için misafirler ve hovardalar genellikle silahlı olurdu. Ancak bunlar silahlarını oturakta çıkararak, yüklüğe²³ koyarlardı...”²⁴

“...Oturak her zaman olup durmazdı. Başlıca sebebi düğünler teşkil eder. Çebiç²⁵ asma zamanı, güz mevsimlerinde ve kış aylarının el boşluğu zamanlarında yapılırdı. Oturaktan bir gün evvel testilerle rakılar alınır, dağılma zamanı yenilmek üzere, çebiç tandıra indirilirdi. Misafirler ve çalgıcılar hava karardıktan sonra, birer ikişer oturak yapılacak eve damlar, el ayak çekildikten sonra “Okçuoğlu” kürklü omuzunda martin veya koltuk altında dikme bulunan bir efe bir kadınla çıka gelir , diğerleri fasıla ile sökün ederlerdi...”²⁶

Yere sofraya bezi serilir, üstüne tahta sini²⁷ konulur. Kadeh yerine kullanılmak üzere çay bardakları ile içki şişeleri dizilir. Gerekli mezeler mevsimine göre meyveler, yoğurt, turşu, pastırma vs. konulur. Konuklar günün şartlarına göre genellikle yatsı namazından sonra oturağın yapılacağı eve gelmeye başlarlar. Saz ekibi tamamlanınca, sazların düzenleri yapılır ve Çuhacioğlu Peşrevi çalınarak oturak başlar.

Genel olarak türkülerin –şafak havaları ve bağlantılar müstesna- belli bir çalınış sırası yoktur. Ancak Konya türkülerinin makamlı olması nedeniyle, aynı makamdaki türkülerin peş peşe çalınması zorunluluğunu doğurmuştur. Çuhacioğlu peşrevinin hemen arkasından Sandıklının tarlaları hendekli” türküsü çalınır. Ondan sonra Sabahın seher vaktinde veya Menteşeli türküsü icra edilir. Oturak bu şekilde devam eder. Ağırdan kıvrak türkülere doğru saz ustaları diledikleri türküyü çalarlar.

Oturak kadınları üzerlerinde rahat hareket imkânı sağlayan elbiseleriyle oturaktaki konuklara evvela pafon²⁸ tütün tabakalarından sigara sararak tüm konuklara ikram ederler. Ayrıca içki ve meze servisi de yaparlar. Bu arada genel adap ve erkâna aykırı bir hareket kesinlikle yoktur. Oturak bir edep ve erkân yeridir... Sural, bunu şöyle anlatmaktadır:

²² Fuat Önder, Emekli Öğretmen (1938)

²³ Eski Konya evlerinde gündüzleri yatak ve yorganların konulduğu, geceleri ise gusülhane (banyo) olarak kullanılan gömme dolap.

²⁴ Kaynak, A. Sefa Odabaşı

²⁵ Altı aylık keçi

²⁶ Mahmut Sural, “Halk Oyun ve Eğlenceleri: Konya’da Eski Oturak Âlemleri”, TFA Ekim 1963, s.3203

²⁷ Sini, senit : On-on beş kişinin yemek yiyebileceği ağaçtan yapılmış büyük tepsi.

²⁸ Fakfon:Gümüş görünüşünde nikel ile karışık birleştirilmiş maden alaşımı.

"...kadınlar her misafirin önünde çömelerek eline geçirdiği (Pafin) fakton tabakalardan sigara sararak misafire verir, sigarası yanmakta olan diğer bir misafirin sigarasıyla ateşlerdi. Kadın birden fazla ise, birisi bu işi görürken, diğerleri sofrayı hazırlardı. Bu iş de bitince, kadehlere rakılar doldurulur, bir elde rakı kadehi, diğer elde su bardağı olan kadın, yine her misafirin önüne çömelerek oturur, rakı ikram eder, sonra suyu verirdi. Bir diğeri ise meze ikramında bulunurdu ve bu iş saz fasılalarında tekrar olunurdu..."²⁹

Odabaşı ise şöyle yazmaktadır:

"...Bir aralık efe başı kalın kuşağının ortasından gümüş ve kocaman bir tabaka çıkararak ortaya fırlattı. Hemen kör kadın kaptı, aldı. Kınalı parmakları arasında tabakayı sıkıştırarak bir sigara yaptı. Evvela efesine bir nefes çektirdikten sonra çalgıcılara da birer nefes sundu. Kalan sigarayla da dolaştırdı..."³⁰

Özelikle son dönemde zille oynayan oturak kadınları zili hovardası/efesi tarafından konduğu minderlerin altından alırdı. Dolayısıyla oyuncu kadının kimin maiyetinde olduğu oturak bitene kadar anlaşılmazdı. Kadının hovardası belli olursa gubuzluk³¹ sayılır ve ayıplanırdı.

Oyuncu kadın coşkun Konya türkülerinin eşliğinde her türkünün kendine özgü figürleriyle oynarken, oturaktakiler değil sarkıntılık kaşını kaldırıp bakamazdı. Oyuncu kadına kötü niyetli bir harekete cevap hovardaların kamasından gelirdi. Kısaca oturak kadınları oturaklara *dul gelir gız giderdi*.

Konya oturaklarında erkekler oynamazlar, oynayan erkeğe de iyi gözle bakmazlardı. Oturak kadınlarının oyun oynarken soyunması asla söz konusu değildi. Konya oturaklarında oyuncu kadınlar asla bir cinsel obje değildi. Bunu birçok objektif araştırmacı tespit etmiştir:

"...kadınlar parmaklarına zilleri takmak suretiyle oyuna hazırlanırlardı. Peşrevden sonra önce oyunda ağır hareketi icabettirecek ağır havalar çalınır, gittikçe insanı zıvanadan çıkaracak bir kıvraklığa intikal ederdi. Bugün o oyunu çıkaracak oyuncu yoktur. Bu oyunun bütün kıvraklığına rağmen insanı insanca mesteden pek ağır başlı figürleri vardı..."³²

Erkeklerin oynamamasını Sural, şöyle değerlendirmiştir:

"...Oyun sanatını siz soyunmadan –dökünmeden- Konya oturaklarında görmeliydiniz. Erkekler katiyen oynamaz, böyleleri çıkarsa oynamasına

²⁹ Mahmut Sural, "Halk Oyun ve Eğlenceleri: Konya'da Eski Oturak Âlemleri", TFA Ekim 1963, s.3203

³⁰ A. Sefa Odabaşı, "Konya Nostaljisinden Esintiler, Geçmişten Konya Oturak Âlemi Üzerine Bir Yazı ve Düşündürdükleri", Yeni Gazete, 14-16 Şubat 2000

³¹ Çok öğünen insanlara yörede takılan isim.

³² Sural, agm.

*istenilmeden müsaade edilirdi. Lâkin sosyal düzende yeri olmayan bir insandı. Bu sebeptendir ki, erkek oyuncu pek nadir bulunurdu.*³³

Oturakta âşık varsa, âşık tarafından yoksa saz ustaları tarafından koşma ve divanlar okunur, Konya oturak repertuarının genişliği nedeniyle bir çalınan türkü bir daha çalınmazdı.

Eğer içlerinde edebe aykırı hareket edenler çıkarsa herkesin selâmeti açısından “Bozulalım da bir daha düzülelim” denilerek başka bir evde buluşmak üzere dağılırlar. Bu arada istenmeyen kişilerde hatırları yıkılmadan ayıklanmış olurdu.

“...Oturakta en küçük bir civıklık görülmez, herkes pek sakin bir şekilde oturur, dinlerdi. Oturakta bulunanların silâhlı bulunması, başka bir grubun baskın ihtimaline karşı idi. Bu hâdise de pek sık vuku bulmazdı. Bir çok yazarların dediği gibi, oyunca kadınla konuşmak, hele cilveleşmek şöyle dursun, erkekler birbirleriyle konuşmazlardı. Aksi halde geveze, boşboğaz telâkki olunur, -yinlicek- hafif adam sayılırdı ki, bu damgayı yiyenin bir daha oturağa kabul olunmasına imkan yoktu...”³⁴

Öz olarak yenilir içilir müzik dinlenir oyun seyredilir ve hoşça vakit geçirilirdi. Gecenin sonunda şafak havaları ile oturak sona ererdi. Konya oturakları yalnız bir gece sürebildiği gibi eğer zemin müsaitse günlerce sürdüğü de olurdu. Böyle durumlarda uykusu gelen veya seroşlayan³⁵ oturduğu yerde sızar ve uyur. Uyanınca devam eder. Hiç kimse oturağın havasını bozmaz. Eğer oturakta yaşlı kimseler varsa gençler onların yanında içki ve sigara içmez, dışarıda içer gelirdi.

“...biz oturaklarda büyüklerin yanında değil sigara içki bile içemez türkü aralarında dışarıda içer gelirdik...”³⁶

Değil içki, sigaranın bile büyüklere saygıdan dolayı içilmediği Konya oturaklarının/şehir muhiti musiki meclislerinin ne kadar nezih olduğunu anlatmaya, sadece bu bir örneğin bile yeterli olduğunu sanıyorum. Sarhoş olup sızanlarsa devamlı kontrol altındadır:

“...İçkiyi fazla kaçırıp sızan olursa bulunduğu yerde yatar. Kimse elbisesini çıkarmaz. Ev sahibi sızanlar arasında alkol komasına girenler olup olmadığını konuğu uyandırarak kontrol eder...”³⁷

Ve Konya oturakları çebiç yiyerek bitmektedir:

³³ Sural, agm.

³⁴ Mahmut Sural, “Halk Oyun ve Eğlenceleri: Konya’da Eski Oturak Âlemleri”, TFA Ekim 1963, s.3203

³⁵ Sarhoşlayan

³⁶ Mazhar Sakman

³⁷ Mehdi Halıcı, *Konya Sazı ve Türküleri*, İstanbul 1985

"...oturak böylece devam eder, dağılma zamanı gelince: "Vakitler garipleşti gayri denilir, bir uzun hava ile oturağa son verilirdi. Bundan sonra tatlı bir cümbüş içinde (Çebiç) yenir, şakalaşılır, nükteler yapılırdı. Ve nihayet herkes geldiği gibi birer ikişer savuşur giderlerdi..."³⁸

Araştırmacıların bazılarına göre ise çebiç yendikten sonra oturağın son kısmına başlanmaktadır:

"Saat gecenin yirmi dördünü göstermektedir. Çalgılar bir kenara konur masanın üzerindeki mezeler kalkar sini boşalır sofraya altı dürülüp kaldırılır, yerine yeni sofraya altı serilir, büyük bir meydan tepsisi konur, siniye turşu tabakları gelir, dörde şaklanmış kuru soğan birkaç tabağa doldurulmuş gelir. Az sonra da üç saat evvel tandıra sarkıtılmış kızarmış, ilik gibi pişmiş bulgur pilâvı üstüne oturtulmuş kuzu sinisi ortaya konur misafirlere buyur edilir, sazendelerinde iştirakiyle sini etrafına çevrenilerek el ile yemeğe girilir, arada bir tahta kaşıklarla pilava kaşık atılır. Kuzu yenir arkasından hevenk denilen kısmen buruşmuş taze üzüm getirilir, bazı davette kuzudan evvel toyga çorbası yenilir ki buna yoğurtlu yayla çorbası da denilir. Kuzu sonu zeytinyağlı bir yemek yenir sonra taze üzüm gelir. Tıka basa kuzu yenmesinden sonra herkes geri çekilir, ev sahibi yardımcısıyla [yardımcısı ile] sofrayı kaldırır, bu sırada oyuncu bayan kahveleri getirir dağıtır. Bilhassa ayınka denilen kaçak tütünden sarılmış kalın sigaralar tütürülür. Biraz dinlendikten sonra oturak âleminin ikinci kısmı başlar."³⁹

Kaynak kişilerin⁴⁰ ifadelerinde ve yazılı kaynaklarda görüldüğü gibi Konya oturakları nezih saz ve söz meclisleridir. Zamanla oluşan oturakların töresine uymak, delikanlılığın gereği sayılırdı. Konya gibi muhafazakâr bir çevrede, oturakların yüzyıllarca yaşaması çok enteresandır. Belki de bu muhafazakârlıktan dolayı Konya oturakları kendine özgü töresini bir koza gibi kullanıp asırlarca halkın sanat zevkini tattığı nezih yerler olmuştur. *Hınçer*'in değerlendirmesi de bu yöndedir:

"...Zira, oturak âlemindeki adap ve erkân, en ileri bir zihniyeti temsil eder. Yirminci yüzyıl insanlarının cemiyet hayatı bu tezahürlere en çok yer veren bir cemiyettir. Oturak Âlemine esas olan ruh raks, müzik ve arkadaşlık esaslarına dayanır. Bu vasıflar bugünkü medenî insanların aradığı şeyler değil midir? İşte Türkler de asırlarca evvel batı dünyası ve bugünkü cemiyet gibi, bediî rakslar seyretmek, müzik ve şarkılar dinlemek arzusu ile bu toplantılarda eğlenmişler,

³⁸ Sural, agm.

³⁹ Selçuk Es, "Konya Türküleri ve Oturak Âlemleri", *Yeni Konya Gazetesi*, 19 Kasım 1979-13 Aralık 1979

⁴⁰ Mazhar Sakman (1910-1994), Hüseyin Çağlayan(1320-?), Mandalbaşı Ahmet Ağa(?)

çmişler şarkı söyleyip, söyleterek, oynayıp, oynatarak ruhî ihtiyaçlarını tatmine çalışmışlardır...⁴¹

O dönemde Konyalıların ne kadar hoşgörü ve tolerans sahibi oldukları görülür. Bir önceki bölümde yazdığımız gibi âşıkların etkinliği Konya oturaklarından tamamen ortadan kalkmış, türkü ve raks ikilisi hâkim olmuştur. Ancak hiçbir zaman cinsellik ortaya konulmamıştır. En azından şehir merkezinde bu böyledir.

SONRASI...

OTURAKLARIN ÂLEME DÖNÜŞMESİ

Takdir edersiniz ki hiçbir şey olduğu gibi kalmıyor. Mutlaka zaman içinde bir şekilde değişime uğruyor. Nasıl ki; insanların görüşleri fikirleri, ekonomik ve sosyal yaşantıları değişiyorsa, buna bağlı olarak da bir takım âdetlerin değişmesi gayet normaldir. Belki de değişmezse anormal olabileceği göz ardı edilmemelidir.

Tüm folklor verilerinde olduğu gibi Konya oturaklarında da zaman içinde büyük değişimler olmuştur. Bunu toplumun geçirdiği evrelerle tanımlamak mümkündür.

Dünün dışa kapalı içe dönük kendi halinde yaşayan Konyalı gitmiş yerine daha atak gelişmeye açık bir Konyalı imajı gelişmeye başlamıştır. Bitip tükenmek bilmeyen savaşların sonucu yorulan Konyalılar belki de bunun getirdiği psikolojik etkileşim sonucu yıkılan bazı ahlâkî değerlerin Konya oturaklarına da yansımaları sonucunu doğurmuştur.

O dönün saygıda sevgide kusur edilmeyen, dost meclisleri, şehir muhiti musiki meclisleri *hovardaların/efelerin* de belki de külhanbeyliğe özenmesi sonucu, o nezih saz ve söz meclisleri gitgide cinselliğe bürünmüş, türkü ve raks ikilisi git gide arka plâna itilmeye başlanmıştır.

Şehir muhiti musiki meclisleri/oturaklar o ağırbaşlı insanların belki de bu meclisleri terk etmesiyle birlikte merkezî otoritenin zayıflaması, kolluk kuvvetlerinin yeterince müdahale edememesi neticesi 1900' lü yıllarda Konya oturakları artık *oturak âlemi* olarak anılmaya başlanmış ve kötü bir şöhrete adım atmıştır.

Burada şunu iyi tespit etmek gerekir ki, her müzikli, rakslı toplantının oturak olmadığı, ancak oturağa özenen çevrelerin böyle toplantılara oturak adı verdikleri de unutulmamalıdır. Çünkü her önüne gelenin, bir kapatması olanın, Konya oturağının töresinin ne olduğu hakkında bir bilgisi olmayan, sosyal çevre itibarıyla şehir

⁴¹ İhsan Hınçer, "Memleket Davaları:3 Oturak Âlemi Nedir?", *Folklor Postası*, Mayıs 1945 S.8, s.10

soylusunun nezih şehir muhiti musiki meclislerinin nezih ortamından habersiz insanların düzenledikleri oturak ne derece oturaktır, tartışılır.

Ancak şu bir gerçektir ki, o dönün nezih Konya oturakları gitmiş, yerine çoğunluğu köy kökenli, oturak kültüründen habersiz insanların âlemi gelmiştir.

Bu âlemlerde artık kadın vitrindedir... Soyunması doğaldır. Raksın o büyüğü kareografileri gitmiş yerine cinsel bir gösteri gelmiştir:

*"...Manastır usulü adıyla nitelenen ve oyuncu kadının her bir konuğun kucığına oturarak bade sunması ve meze olarak konuğu dudağından bir kez öpmesi..."*⁴²

Artık iş çıkırından çıkmıştır:

*"...Arkadan bir efe başı efeye: Arslanım Manastır biçimi isterik. Manastır biçimi her oturakta olmuyor. Baş efe buna razı olmadı. Manastır biçimi geri kaldıktan sonra yanımdaki ihtiyara sordum. O da şu izahatı verdi: Manastır biçimi çoktan beri yapmazlar. Rezalet çıkıyordu. Çünkü böyle kafalar tütsülendikten sonra bir de kızları çırıl çıplak soyup oynatmaya başladılar mı kıskançlık kendini gösterir. Kıskançlığı, hırsı arttıracak şeyler de eksik değildi. Mesela karılar gelip efelerin kucığına oturur, bir elini efenin omuzundan dolaştırarak kadehi uzatır, meze olarak da göğsünü dayardı. Bu çirkin karılara efeler ayrı ayrı sahip olmak isterler, takımlar ayrılır. İçlerinden birisi belindeki saldırmayı yere saplayarak: Nokta diye bağırır, bütün saldırmalar yere saplanır ve lamba da söndürülünce, mavzerini kapalı karanlıkta karşısındakine silâh boşaltırdı. Çoktan beri bu manastır biçimi oyun oynanmaz..."*⁴³

Artık oturak yoğun bir cinsellik içermektedir:

*"...kamasını çıkararak oynayan kadının göğsüne doğru uzattı ve gömleğini bir hamlede baştan aşağıya kadar yırttı. Kadın o kadar serin kanlı oynuyordu ki gömleği indi. Şimdi çırıl çıplak oynuyor dönüyor..."*⁴⁴

Köy oturaklarında kadının soyunması ise gece yarısından sonradır:

*"Oturak kadınları gençler gittikten sonra efelerinin müsaadesi nispetinde soyunurlar, öyle oynarlardı..."*⁴⁵

Köy oturaklarını şehir merkezinde yapılan oturaklardan ayıran en belirgin özelliklerinden biriside, köy oturaklarında taklit yapılmasıydı:

⁴² Mehdi Halıcı, *Konya Sazı ve Türküleri*, İstanbul 1985

⁴³ A. Sefa Odabaşı, *Konya Nostaljisinden Esintiler, Geçmişten Konya Oturak Âlemi Üzerine Bir Yazı ve Düşündürdükleri*, Yeni Gazete, 14-16 Şubat

⁴⁴ Odabaşı, agm.

⁴⁵ Fuat Önder, Emekli Öğretmen (1938)

"İsmil'de Gilis ve İçeri Çumra'da Corruk lâkaplı kişiler vardı. Bunlar oturaklara gider, komiklik yapar, oyun çıkarırlardı. Çok neşeli adamlardı. Âdeta şov yapıyorlardı. Hatta diyebilirim ki, ilk stand-up Konya'da köy oturaklarında başlamıştı..."⁴⁶

Birçok derlemecinin tespit ettiği gibi, oturakların töresinde asla bulunmayan sahneler yer almaya başlamıştır. *Kimsenin kaşını kaldırıp bakmadığı* oturak kadınlarına artık bakmak normal sayılır olunca hovardalar arası sonu cinayetle biten oturak kadınlarının kaçırılması olayları artmış birçok cinayet işlenmiştir.

Efelerin arasında gerek rekabet ve gerekse oturak kadınlarının paylaşılabilmesi gibi nedenlerden çıkan olayların artması ve Konya oturaklarının özünü kaybederek şehir muhiti musiki meclislerinin eski nezih ortamlarının ortadan kalkması ve genel olarak ahlakî ve asayiş bozucu bir şekle bürünmesi neticesi "...Konya'da Ferit Paşa zamanında yasaklandı (1315-1316)..."⁴⁷ yasaklanmıştır...

Ancak yasaklanmasına rağmen yine de asla terk edilmemiş, gizli saklı her zaman âlem düzenlenmiştir. Tabii ki bu âlemler gözden irak yerlerde yapılmaktaydı.

Bu durum Konya halkı tarafından hiç de hoş karşılanmamış, çünkü oturakların yapısını bilenler tarafından daima dışlanmıştı. Ancak her toplum içinde bulunan bir takım malûm insanların düzenlediği bu âlemlerin kötü şöhreti tüm yurda yayılarak masum Konya oturaklarının nezih yapısına gölge düşürmüştür. Bir gelenek hem de çok önemli yüzyılların imbiğinden süzülüp gelen, Konya halkının en önemli folklor etkinliğinin Konya'dan dışlanmasına yol açmıştır.

Bütün bu olumsuz imajlar neticesi zaman içinde Konya oturaklarına olan ilgi azalmış ve yerini günümüzde *barana* da denilen türkü meclisleri almıştır.

YENİ NESİL KONYA OTURAKLARI/MUHABBETLERİ

Çok uzun yıllar oturakların kötü şöhretinden dolayı gizli saklı yapılmaya çalışılan Konya oturakları, yeni bir neslin gelmesi ve halk müziğinin yeniden gönüllerde taht kurmaya başlamasıyla birlikte oturak kelimesi pek kullanılmamakla beraber yeni bir yüzle karşımıza çıkmıştır.

Barana denilen arkadaşların bir araya gelip yörede *millî* de denilen Konya türkülerini özellikle çalıp söylemek için, haftalık toplantılar sürdürülmektedir.

⁴⁶ Fuat Önder, Emekli Öğretmen (1938)

⁴⁷ Mahmut Ragıp Gazimihâl, *Konya'da Musiki*, Ankara 1947, s.66

Bu *barana* toplantıları her ne kadar eski Konya oturaklarının ruhunu yansıtmaktan uzak olsalar da yörede türkü kültürünü yaşattığı ve canlı tuttuğu için Konya türkülerinin yeni adresidir.

Oturak kelimesinin mümkün olduğunca telâffuz edilmemeye çalışıldığı bu barana toplantılarında, eski Konya oturaklarının türkü repertuarı aynen muhafaza edilmeye çalışılarak çok önemli bir görev yerine getirmiştir. Oturak kelimesinin yerini de artık *muhabbet* kelimesi almıştır.

Konya Oturak repertuarı muhafaza edilmeye çalışılırken bir şeye özenle çok dikkat edildiği görülmektedir. Bu da Konya oturaklarında okunan türkülerin bazılarında bulunan müstehcen sayılan bazı sözlerin değiştirilmesidir. Bu yeni oturakların gizli saklı veya gözden uzak yerlerde değil de ev ortamında ve aile ortamında düzenlenmesinden doğan bir zorunluluk olsa gerektir.

Şehir merkezinde düzenlenen yeni nesil Konya oturağında artık içki ve kadın kalkmış oturak/muhabbet tamamen müzik ağırlıklı bir hale dönüşmüştür. Eski oturaklarda olduğu gibi oturak yine Çuhacıoğlu Peşrevi'yle başlamaktadır. Yine makamdan doğan zorunluluk yüzünden belli bir sıra takip edilerek Konya türkeleri icra edilmektedir.

Yeni nesil Konya oturağında çalınan enstrümanlar, divan sazı, bağlama, cura, ut, kanun darbuka, def, kaşık yanında keman, cümbüş klânet gibi enstrümanlar da zaman zaman eşlik etmektedirler.

Eski Konya oturak repertuarının tamamının bu yeni oturaklarda/muhabbetlerde okunabildiğini söylemek çok zordur. Dünün iki yüz elli adet dolaylarında olduğunu tahmin ettiğimiz Konya türkeleri bugün yüz civarındadır. Ancak yakın bir gelecekte bu türküler notaya alınmazsa korkarız ki kaybolacaktır. Çünkü kaynak kişiler birer birer aramızdan ayrılmakta, her kaybettiğimiz kaynak kişi yanında beş on türkü götürmektedir. Ayrıca Konya mızrabının uygulamasından doğan zorluklar neticesi gerçek Konya tezenesi ile, Konya tavrı ve ağzı ile Konya türküsü çalan okuyabilen insanların adedi birkaçı geçmemektedir. Usta-çırak ilişkisi içinde yetişmiş bu insanların repertuarları derhal notaya alınmalıdır.

Konya şehir merkezinde Yeni nesil Konya oturaklarında yaşatılmaya çalışılan Konya türkülerinin zaman içindeki değişimleri maalesef olumlu olmamış, aksine mahallî sanatçılar tarafından bilgi eksikliği nedeniyle kolayına kaçılarak türkülerimizin ara nağmelerinin pek çoğu çalınmamakta veya kolay şekliyle çalındığından birçok türkü özelliğini yitirmektedir.

Genelde Konya türkülerinin dışındaki türkülerin itibar edilmediği eski oturakların kabuk değiştiren yapısı içinde türkü repertuarı da yeni türkülerin daha doğrusu diğer yörelerin türkülerinin okunmasıyla yeni bir şekle bürünmüştür...

Ayrıca belki de çok önemli bir değişim daha vardır: Yeni nesil Konya oturaklarında/muhabbetlerinde türkü icrasının yanında ilâhîler de okunmaktadır. Konya oturaklarının geçmişinde hiç görülmeyen bu uygulama, Konya oturağının değişen yeni yüzüdür. Dinî musikiye ait eserler, ilâhîler okunmakta ve Konya türkülerinin arasında yer almaktadır. Bu çok önemli bir değişimdir. Bu Konya'daki muhafazakâr yapının Konya oturaklarına yansımalarıdır. Bir nevi adaptasyonudur. Çünkü artık efeler/hovardalar kalmamış, okumuş şehir insanlarının devam ettiği bir meclis hâline gelmiştir. İçlerinde yaşlı insanlar vardır, gençler vardır. Oturaklar esnaf, tüccar, memur, bürokrat gibi şehir insanlarının bir arada toplandığı bir yer olmuştur. Ortak yanları müziktir. İçlerinde hacca gidenler, namaz kılanlar vardır. Belki de Hz. Mevlâna'nın torunları olmakla övünen bu şehrin insanlarının Hz. Mevlâna'nın, dinî hayat içinde müziğe getirdiği yeni yorumdan yola çıkarak yeni sentez üretmişlerdir. Bizce bu, yeni nesil Konya oturağının en önemli değişimidir.

Yeni nesil Konya oturaklarında şehir merkezinde artık kız oynatılmamaktadır. Ancak Konya çevresindeki ilçelerde bu âdet sürdürülmektedir. Özellikle *Sakyatan*, *Yarma*, *İsmil*, *Karkın* gibi geçmiş dönemlerde de oturaklara ev sahipliği yapan bölgeler-gözden ırak olmalarından dolayı olsa gerektir- oralarda düzenlenen oturaklarda kız oynatılmaktadır. İçki de içilmektedir. Ancak; buralarda adına oturak denilen eğlenceler bizce oturak olmaktan uzak ve âlem havasındadır.

Şehir merkezindeki barana toplantılarında/yeni nesil Konya oturaklarında artık içki kesinlikle içilmemektedir. İçkinin yerini çay almıştır. Türkü aralarında verilen dinlenmelerde çay servisi yapılmaktadır. Bu çay servisine zaman zaman meyve servisi de katılmaktadır. Yemek, oturaklardan tamamen kalkmıştır. Ayrıca sigara da içilmektedir.

Eski Konya oturaklarındaki edep aynen muhafaza edilmeye çalışılmaktadır. Usta-çırak ilişkisi yine sürmektedir. Büyüklere hürmet edilmekte baş köşeye onlar oturtulmaktadır. Bu toplantılar bazen sıraya konulmakta her hafta sonu birinin evinde toplanılmaktadır. Eski oturaklar gibi günlerce sürmemektedir. Eğer oturulan yer apartman katı değilse şafağa yakın, eğer apartman katıysa gece on ikiye kadar sürmektedir.

Bu barana toplantılarını devam ettirenler de oldukça azalmıştır. Şehir merkezinde oluşan baranalar arasında da tatlı bir rekabet yaşanmaktadır. Her barana kendi çaldığının gerçek Konya türküsü olduğu yolunda iddialar ortaya atarak diğer baranayı yanlış çalmakla veya türkülerimizi bozmakla itham etmektedir. Ne olursa olsun, sayıları azalan bu türkü gönüllülerini yüreğimle alkışlıyorum.

SONUÇ

Konya oturakları, Konya'nın bağrından çıkıp, kendine özgü töresini kuran ve Konya harsına mührünü vurduktan sonra unutilan bir sanat ortamıdır. Konya

oturaklarında oyuncu kadınlar tarafından oynanan oyunların figürleri de, oturakların mahremiyeti içinde kaybolup gitmiştir.

İletişim araçlarının yaygın bir biçimde kullanılması, ulaşım zorluklarının kalkması, kanunî zorunluluklar ve eğlence hayatının değişik seçenekler sunmasının sonucu ortadan kalkan Konya oturakları, folklor tarihindeki nadide yerini almıştır. Eğlence sektörünün yasal bir biçimde yaygınlaşması ve istenildiği anda hizmet vermesi gibi kolaylıklar bunda etkindir. Televizyonlar vasıtasıyla evlere kolayca ve masrafsızca giren bu sektör tarafından yapılan yayınlar da oturakların tamamen şehrin hafızasından silinmesine yol açmıştır. Dünün oturaklarını “*Tepside kız oynatılıyor*” şeklinde eleştirmeye kalkanlar bugünün eğlence sektöründeki ve hatta televizyonlardaki dansöz furyası karşısında suskun kalması düşündürücüdür.

Eğlence sektöründe yoğun olarak yerini alan kadın, dünün Konya oturaklarında haysiyetli bir biçimde, kadınlık onurunun asla zedelenmediği bir sanat ortamında gerçekten sanatını icra etmiştir. Bundan yüzyıl önce bugün bile yapmaya belki de cesaret edemediğimiz böyle kadınlı erkekli, çalgılı içkili, ortamlar Konya insanının ne derecede ileri bir dünya görüşüne sahip olduğunun bir göstergesidir.

Günümüzde şehir merkezinin dışında özellikle köylerde düzenlenen gecelere oturak denilse de, bu eğlencelerin Konya oturaklarıyla bir alâkası düşünülemez. Bunlar olsa olsa *âlemdir*.

Şehir merkezinde Konya oturaklarının bir uzantısı olarak, değişik *baranalar* tarafından düzenlenen sazlı sözlü eğlence geceleri ise oturakların özünden çok uzak olmasına rağmen, Konya türkülerinin yaşaması ve yerel sanatçılarımıza okul olmasının yanı sıra kaynak olması açısından hâlâ rağbet görmektedir. Ve gerçek Konya oturaklarının edebini yansıtmaktadır.

Konya'nın metropol şehre dönüşmesinin doğal sonucu olarak yitirdiğimiz değerlerimiz arasında yerini alan Konya oturaklarının günümüzde turizm amaçlı kullanılması da pek mümkün görülmemektedir. Oturaklardaki oyun unsurlarının tamamen yok olması, sadece türkülerimizin bir bölümünün yaşaması, bu doğal sonucu getirmektedir.

Konya oturaklarının ayrıca sosyologlar ve psikologlar tarafından da incelenilmesiyle, o günün Konya insanı hakkında önemli sentezlere varabilmek mümkün olacaktır...

BİBLİYOGRAFYA

A. Sefa Odabaşı, “Konya Nostaljisinden Esintiler, Geçmişten Konya Oturak Âlemi Üzerine Bir Yazı ve Düşündükleri”, *Yeni Gazete*, 14-16 Şubat 2000

Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlâna Celâleddîn, Fihi Mâ-Fîh, Mektuplar ve Mecâlis-i Seba'dan Seçmeler*, MEB Devlet Kitapları, İstanbul 1972, 16. Bölüm, s.61-62

İhsan Hınçer, “Memleket Davaları:3 Oturak Âlemi Nedir?”, *Folklor Postası*, S.8, Mayıs 1945

Mahmut Ragıp Gazimihâl, *Konya'da Musiki*, Ankara 1947

Mahmut Sural, "Halk Oyun ve Eğlenceleri: Konya'da Eski Oturak Âlemleri", *TFA* Ekim 1963, s.3203

Mehdi Halıcı, *Konya Sazı ve Türküleri*, İstanbul 1985

Nail Tan, *Konya Oturak Âleminin Folklorik ve Turistik Değerlendirilmesi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:83, Türk Folkloru Araştırmaları 1987 Ayrı Basımı, Ankara 1987

Prof. Dr. Tuncer Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Konya 1998

Selçuk Es, "Konya Türküleri ve Oturak Âlemleri", *Yeni Konya Gazetesi*, 19 Kasım 1979-13 Aralık 1979

Temel Türkçe Sözlük, Tercüman Yayınları, İstanbul 1986

ABOUT KONYA'S MUSICAL TRADITION

I want to tell the real truth of *oturak* named as a taboo; not only because of the fear of the loss of the knowledge which I get from Mazhar Sakman, my father, one of the source people of the Konya folk songs, local artist of divan stringed instrument, and his friends, but also because of not having an independent work to be able to get the true knowledge about *oturak*. I aim at presenting my aggregation, originated from my having witnessed *oturak* frequently when Mazhar Sakman was alive and having listened to the people who observed *oturak*, to Turkish Folklore. Here, I had an opportunity to use some knowledge that I couldn't use in the book, pressed before, Konyalı Mazhar Sakman'dan Türküler, in which there are folk songs sang by Mazhar Sakman.

Oturak is a name given to the musical social gatherings of city's milieu. It can be said that the word *oturak* is synonymous with folk songs in Konya. Some factors that communication means weren't so widespread, that social life was limited enhanced the importance of *oturak*. Although *oturak*, very important for city human, has some strict rules, wicked image arisen in minds has caused this moral musical social gatherings of city's milieu to damage.

Starting with the incursions of the Turkomen's tribe to Anatolia and keeping on the ceremonies of Whirling Dervishes, Konya's rooted musical tradition has taken its last shape with *oturak*. Though recreation nights with musical instruments, organized by different groups of people as an extension of old *oturak*, in city centre are very far away from *oturak*'s essence, they are still in demand; since they make Konya folk songs live longer and they have a duty of being a school to our local artists and a source to them.

Oturak has a lot of value of social, cultural, historical and folkloric.

